

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙ ΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΟΡΟΝ Π. ΠΟΥΛΙΤΣΑ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
Κ. ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΚΑΣΣΗ *

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηῶν ἀνέμενε, σεβαστὲ συνάδελφε, νὰ σὲ ἴδῃ ταχέως ἀσκοῦντα καὶ πάλιν τὰ καθήκοντά σου ἐν αὐτῇ.

Ἡ ἀπώλειά σου καταλείπει κενὸν ὄντως δυσαναπλήρωτον. Ἄφατος εἶναι ἡ θλίψις μας.

Ἡ διέλευσίς σου ἀπὸ τοῦ δικηγορικοῦ λειτουργήματος διὰ τῶν δικαστικῶν ἀξιωμάτων μέχρι καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἀπὸ τοῦ Πρωθυπουργικοῦ καὶ βουλευτικοῦ ἀξιώματος, ἡ πνευματικὴ ἐν γένει καὶ κοινωνικὴ δραῖσις σου ὡς Προέδρου πλείστων ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωφελῶν ἰδρυμάτων, ἡ συγγραφικὴ δραῖσις σου ἐκτενωμένη εἰς ἱστορικές, φιλολογικὰς καὶ νομικὰς μελέτας καὶ κορυφωμένη εἰς κλασσικὰ ἔργα διεθνοῦς ἀξίας ὡς τὸ «Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας», ἡ θητεία σου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἀπὸ τοῦ 1947, τῆς ὁποίας διετέλεσας καὶ Πρόεδρος, ὅλη ἡ πνευματικὴ καὶ πρακτικὴ δραστηριότης σου, φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς γονιμότητος καὶ τῆς εὐρύτητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς εὐγενείας καὶ ἀνωτέρας δράσεως τοῦ Χριστιανοῦ ἀνθρώπου.

Συνεδύαζες ταῦτα πρὸς ἄσπιλον ἦθος καὶ πρὸς γνησίαν καὶ ἀταλάντευτον προσήλωσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην.

Καταλείπεις μέγα καὶ φωτεινὸν παράδειγμα εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεγάλους Ἕλληνας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηῶν καταθέτει δι' ἐμοῦ τὸν στέφανον τοῦτον εἰς τὴν σορὸν σου, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς, ὑπὲρ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τοῦ Ἔθνους κατώρθωσας.

---

* Ἐξεφωνήθη τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1968.

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΝ ΠΟΥΛΙΤΣΑΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ *

Σεβαστὲ καὶ ἀείμνηστε συνάδελφε,

Χθὲς τὴν πρωΐαν ἠρνήθημεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ Μοῖρα εἶχε κόψει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς σου καὶ ὅτι ἐξεμέτρησες τὸν βίον.

Ἐκείνη ἡμέρα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰσήρξατο, εὐθυτενῆς καὶ ἀλόγιστος, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἀκαδημίας καὶ μὲ τὴν σκέψιν σου πάντοτε ἀσφαλῆ καὶ διαυγῆ μετεῖχες τῶν ἐργασιῶν μας.

Εἰς ἐμὲ σήμερον ἔλαχεν ἡ θλιβερὰ τιμὴ, ὡς μέλος τῆς Τάξεως εἰς ἣν ἀνήκες καὶ ὡς τὸν ἐν ἐπιστήμῃ πλέον ὁμότεχρον, νὰ σὲ ἀποχαιρετίσω ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ μὴ ἀναδράμω εἰς παλαιότερας ἐποχάς, ὅτε ἐπρώτους εἰς ἄλλους τομεῖς δράσεως, εἰς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς στίβους.

Ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν διαπροσφάντων Ἑλλήνων, ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας ἐξεκίνησε ἀπὸ τὸ χωρίον του, μὲ μόνα ἐφόδια τὴν τιμιότητα, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν του πίστιν.

Ὅτε τὸ 1907, μετὰ εὐδόκιμον ἐν Σπάρτῃ δικηγορίαν, εἰσῆλθε εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, εἶχεν ἤδη, πέραν τοῦ συνήθους, εὐρύνην καὶ τὰς νομικὰς του γνώσεις καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν του. Ἀνήκε εἰς τὴν ἐκλεκτὴν ἐκείνην γενεὰν τῶν δικαστικῶν τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας, ἡ ὁποία ἐλάμπρονε τὸν κλάδον καὶ ἀπετέλεσε ἀληθινὸν αὐτοῦ σταθμὸν. Ἀπὸ τῶν Καλαμῶν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καρπενήσιον καὶ Χαλκίδα ἐκτελεῖ ἀθορόβως τὸ καθῆκον του, διακόπτων τὸ ἔργον του μόνον ἵνα μεταβῇ ἐπὶ τριετίαν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν δι' εὐρύτερας σπουδὰς.

Ἦτο ἤδη τόσον παγκοίνως ἀνεγνωρισμένη ἡ ἐπιστημονικὴ του κατάρτισις καὶ τόσον τὸ κῦρος του, ὥστε, ὅτε ἰδρῶθη τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πρωτοδικεῖον, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς, εἰς αὐτὸν πρῶτον ἀπέβλεψεν ἡ πολιτεία, ἵνα προβάλλῃ εἰς τὸν τότε ἐθνικῶς κρίσιμον ἐκείνον προμαχῶνα τὴν ἐλληνικὴν δικαιοσύνην. Ὅτε δὲ πάλιν εἰς τὴν αἰμάσσουσαν ἀλλὰ ἐλευθέραν Βόρειον Ἡπειρον ἐγκατεστάθησαν αἱ πρῶται ἐλληνικαὶ ἀρχαὶ ἐν ἔτει 1915, εἰς αὐτὸν πάλιν ἀπέβλεψεν ἡ πολιτεία, διορίσασα αὐτὸν πρῶτον καὶ τελευταῖον Ἑλληνα Πρόεδρον τοῦ Πρωτοδικείου Ἀργυροκάστρου, κατόπιν προαγωγῆς του εἰς τὸν βαθμὸν αὐτόν, κατ' ἀπόλυτον ἐκλογὴν. Τόσον ἐν

* Ἐξεφωνήθη τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1968.

Θεσσαλονίκη, ὅσον καὶ ἐν Ἀργυροκάστρῳ, ἐχειρίσθη τὸ λειτούργημά του μὲ τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν λεπτότητα τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλε ἡ παρουσία ξένων ἐθνικοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ προσώπῳ του ἀνέμενον νὰ ἴδουν ποῖον ἦτο τὸ μέτρον ἀρετῆς καὶ ἀμεροληψίας τῆς ἐλληνικῆς δικαιοσύνης. Ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας ἐπέδειξε εἰς τὸ θέμα τοῦτο τὸσαύτην εὐαισθησίαν, ὥστε κατὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τῶν θέσεων τούτων συνωδεύετο ἀπὸ τὸν ἀνεπιφύλακτον σεβασμὸν τῶν τε μουσουλμάνων καὶ τῶν ἰσραηλιτῶν. Βραδύτερον, τὸ 1920, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐφέτου, εἰς ὃν εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ προαχθῆ, ἀναλαμβάνει τὸ λειτούργημα τοῦ Προέδρου Πρωτοδικῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἤσκησε κατὰ τρόπον καταστήσαντα πανελλήμιον τὸ κῆρος του ὡς δικαστικοῦ λειτουργοῦ. Μὲ τὴν τοιαύτην λαμπρὰν θητείαν του εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Ἀθηνῶν τερματίζεται ἡ ἐν τῷ κλάδῳ τῆς τακτικῆς δικαιοσύνης σταδιοδρομία τοῦ ἀνδρός. Διότι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1922 παραιτεῖται τῆς θέσεώς του καὶ ἐπανερχεται εἰς τὴν ἐνεργὸν δικηγορίαν, τὴν ὁποίαν ἤσκησε, ὅπως καὶ τὸ δικαστικὸν λειτούργημα, πάντοτε ἀφ' ὑψηλοῦ.

Ὁλόκληρος ἡ λαμπρὰ αὕτη πορεία του συνετέλεσε ὅπως ἐν ἔτει 1933 ἐκλεγῆ, παμψηφεί, ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, μέλος αὐτοῦ. Τὸ δυσχερέστατον ἄλμα ἀπὸ τῆς τακτικῆς εἰς τὴν διοικητικὴν δικαιοσύνην, ἀπὸ τὴν νοσοτροπίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ εἰς ἐκείνην τοῦ δημοσίου δικαίου δὲν ὑπῆρξε διὰ τὸν Πουλίτσαν δυσχερές, διότι ἦτο ἐξ ἀρχῆς εὐρύτατος ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτοῦ ὀρίζων, ἀλλὰ κυρίως διότι, ἐγκρατῆς τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ νομικῶς σκέπτεσθαι, ἐκινεῖτο εὐχερῶς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ δικαίου. Ἐν ἔτει 1941 ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας ἐκλέγεται ἀντιπρόεδρος καὶ ἐν ἔτει 1944 πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας διατηρήσας τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ ἔτους 1951. Ἡ ἑπταετία τῆς προεδρίας του φέρει βαθεῖαν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του. Εἰς χαλεποὺς καιροὺς ἐκράτησεν ἄθικτον τὸ κῆρος τοῦ Ἀνωτάτου Διοικητικοῦ Δικαστηρίου καὶ ἐνεργῶς συνέβαλε, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλευθέρου Κράτους, εἰς τὸ νὰ χαραχθῆ ἡ χρυσῆ τομὴ μεταξὺ τῆς ἀτέγκτου νομιμότητος καὶ τῆς ἐθνικῆς σκοπιμότητος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θητείας του ὡς Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας ἀνέλαβε καὶ τὴν Προεδρίαν τῆς Ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἔτους 1946, τὴν ὁποίαν τότε, ἐπὶ βραχύ, ἐπέβαλον αἱ περιστάσεις.

Ἡ μακροχρόνιος διακονία του εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Θέμιδος καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὑψηλὰ ἀξιώματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐτιμῆθη, δὲν ἠμπόδισαν τὸν Παναγιώτην Πουλίτσαν νὰ ἐπιδοθῆ καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν πλείστων νομικῶν καὶ ἱστορικῶν μελετῶν, ἄλλων ἀναφερομένων εἰς τὸ ἀστικὸν καὶ τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον, ὅπως ὁ συμφηρισμὸς παραγεγραμμένων ἀπαιτήσεων μετ' ἀνταπαιτήσεως προγενεστεράς παραγραφῆς ἢ ὁ ἀθέμιτος ἀνταγωνισμὸς, ἄλλων εἰς τὸ δημόσιον κυρίως δίκαιον, ὅπως ἡ ἀναίρεσις

κατ' αποφάσεων διοικητικῶν δικαστηρίων, ἄλλων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου, καὶ τέλος ἄλλων εἰς καθαροῦς ἱστορικὰς ἀναδιφῆσεις.

Ὅτε ἡ Ἀκαδημία θὰ τελέσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν μνημόσυνον τοῦ ἀνδρός, θὰ δοθῇ εὐκαιρία νὰ ἐξαρθῇ τὸ πολὺπλευρον συγγραφικὸν ἔργον του, τόσον τὸ νομικόν, ὅσον καὶ τὸ ἱστοριοδιφικόν. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ μὴ μνημονεύσωμεν σήμερον τὸ βασικὸν τοῦλάχιστον πόνημά του περὶ τῶν «Σχέσεων Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας» τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1946, ἔργον τὸ ὁποῖον καθάπτεται τῶν πλέον ἀκανθωδῶν νομικῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα γεννᾷ ἡ σχέση τῶν δύο τούτων μεγάλων ἐνοτήτων καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συνδυάζεται ἡ γνώσις τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ ἡ καθαρὰ νομικὴ σκέψις τοῦ συγγραφέως.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τιμῶσα τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ τὰς πολλαπλᾶς πρὸς τὴν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος ὑπηρεσίας του, ἐξέλεξε αὐτὸν μέλος αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1947, καὶ πρόεδρος αὐτῆς διὰ τὸ ἔτος 1957.

Ἄν καὶ ἀκαμάτως ἐργαζόμενος ὡς πρόεδρος ἢ ἀντιπρόεδρος σπουδαιωτάτων Ἐνταγῶν Ἰδρυμάτων ἢ Ἐπιστημονικῶν Σωματείων, ὅπως ἡ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ Ἀντικαρκινικὸν Ἰνστιτοῦτον, μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἐπεδόθη ἐπὶ μίαν εἰκοσαετιάν εἰς τὰ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔργα του. Ὅχι μόνον εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ὀλομελείας καὶ τῆς Τάξεως τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν συνέβαλεν ἀνελλιπῶς διὰ τῶν φώτων του, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἐνεργῶς μετεῖχε, τόσον τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης Ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ὅσον καὶ τῆς Νομικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀκαδημίας, τῆς καλουμένης νὰ λύσῃ πάντα τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν της ἀναφρόμενα πλεῖστα νομικὰ ζητήματα.

Ἀλλὰ, ἂν ἄξιον ἐξάρσεως εἶναι τὸ μέγεθος τῆς συμβολῆς του εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἀκαδημίας, ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ ποιότης τῆς συμβολῆς αὐτῆς. Ἡ κωδικοποιήσις τῶν περὶ Ἀκαδημίας διατάξεων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Π. Πουλίτσα. Ἐπ' αὐτῆς στηριζόμεθα καὶ σήμερον εἰς τὸ ἔργον μας.

Ἀλλὰ πρὸ παντός ἀνεξίτηλος θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν μνήμην ὄλων ἡμῶν ἡ οὐβότης καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς κρίσεως τοῦ ἀνδρός, ὅχι μόνον εἰς τὰ νομικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ θέματα τὰ ὁποῖα συζητοῦνται εἴτε εἰς τὴν Ὀλομέλειαν, εἴτε εἰς τὰς Τάξεις. Πλειστάκις εἰς ὥρας τιμίων ταλαντεύσεων καὶ ἀμφισβητήσεων ἡ πλάστιγξ τελικῶς ἐκλινε πρὸς τὴν πλευράν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐστήριζε μὲ τὰ ἐδραῖα αὐτοῦ ἐπιχειρήματα καὶ μὲ τὸ ἀκλόνητον κῶρος του.

Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἐξάρωμεν μόνον τὴν σκέψιν του, ὅσονδήποτε φωτεινὴ καὶ ἂν ἦτο. Ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει νὰ ἐξάρωμεν τὸ ἦθος τοῦ ἐκλιπόντος ἀνδρός, τοῦ ἀγερώχου καὶ ἀλυγίστου ἀνδρός, τὸν ὁποῖον δὲν παρέσυρε ποτὲ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς καὶ δὲν ἔκαμπε ποτὲ ὁ φόβος τῆς βίας. Διατηρῶν πάντοτε τὴν πρέπουσαν

ἀπόστασιν καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐβάδισε ἐν μέσῳ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων ἀταλάντευτος πάντοτε ἐκεῖ ὅπου τὸν ἐκάλει τὸ καθήκον.

Εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερήφανον πορείαν στήριγμα ἐδραῖον εἶχε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν αὐτοῦ καὶ τὴν πηγαίαν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Πιστὸς εἰς τὸ ἔθνος του, ἀπεργασθεὶς, ὅπου ἐκλήθη, τὴν προκοπὴν του, ἐχθρὸς τῶν ἐχθρῶν του καὶ φίλος κάθε ἐθνικῆς προσπάθειας, ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας ἐξεπλήρωσε μέχρι κεραίας τὸν ἐπὶ γῆς προορισμὸν του.

Δι' αὐτὸν ὁ θάνατος δὲν ἦλθεν ὡς κακόν, ἀλλὰ ὡς ἐμπρόπει εἰς χριστιανόν, ἦλθε ὡς λύτρωσις καὶ ὡς δικαίωσις. Εἰς ἡμᾶς μόνον ἀνήκει ἡ ὁδύνη διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν. Ἄλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπομένει, παρήγορον ἔρεισμα, ἡ ἀνάγλυφος μνήμη τοῦ παραδείγματός του, τοῦ ὁποίου ὁ χρόνος δὲν δύναται νὰ κατισχύσῃ.

Κατακρύπτει δ' οὐ κόμης συγγόνων κεδνὰν χάριν (Πίνδαρος).
